

Rudolf Rasch

Duizend brieven over muziek van, aan en rond
Constantijn Huygens

1665

Verwijzingen naar deze tekst graag op de volgende manier:
Rudolf Rasch, Duizend brieven over muziek van, aan en rond Constantijn Huygens: 1665
<https://huygens-muziekbrieven.sites.uu.nl/>
Voor opmerkingen, suggesties, aanvullingen en correcties: r.a.rasch@uu.nl
© Rudolf Rasch, Utrecht/Houten, 2019
6 maart 2019

JEAN BERTET (LYON)
AAN [CONSTANTIJN HUYGENS (ORANGE)]
15 APRIL 1665
6436

Samenvatting: Bertet schrijft over zijn astronomische waarnemingen. Bertets twee broers uit de buurt van Orange bespelen beiden een muziekinstrument; Pierre speelt luit en Théodore speelt viola da gamba. Théodore zal deze brief brengen met een pakketje boeken en tegelijk zijn diensten aanbieden.

Bijlagen: *Conciones* (Oliva/Bussièrre 1665); *L'assemblée* (Ménéstrier 1665); Ménéstrier aan Christiaan Huygens.

Door Théodore Bertet aan Huygens gebracht. Huygens' antwoord, waarbij hij kennelijk zijn brief aan Corneille meezond, is verloren gegaan. Later (21 januari 1666; OC 5, nr. 1516, pp. 5-6; Worp 6, nr. 6511, p. 175) vroeg hij aan Habert waarom Bertet daarop niet antwoordde. Uit zijn volgende brief aan Habert (4 februari 1666; Worp 6, nr. 6520, pp. 177-178) blijkt dat Bertet inmiddels had geantwoord.

Primaire bron: Leiden, Univ. Bibl., Cod. Hug. 45: brief (dubbelvel, 19x26cm, abc | -; autografisch).

Uitgaven op papier: OC 5, nr. 1390, pp. 327-329: volledig.

— Worp 6, nr. 6436, p. 142: onvolledig (<Quand vous serez ... que j'attends.>), rest samengevat.

Namen: Pierre Bertet; Théodore Bertet; Jean de Bussièrres; Honoré Fabri; Henri Louis de Habert (heer van Monmor); Christiaan Huygens; Claude-François Ménéstrier; Gabriël Mouton; Joannes Paulus Oliva; Théophile Raynaud.

Plaatsen: Lyon; Orange; St. Paul (Lyon).

Titels: *L'assemblée des sçavans* (Ménéstrier 1665); *Conciones habitæ in palatio apostolico* (Oliva/Bussièrres 1665); *De immunitate* (Raynaud 1661); *Dialogi physici* (Fabricius 1665).

Glossarium: chanter (zingen); harmonie (muziek); luth (luit); viole (viool).

Transcriptie

¹A Lion, 15 Avril 1665.

Monsieur,

Je vous ay promis de vous faire part de nos nouveautez célestes et je vous tiendray ma parolle en son temps, parce que nos observations dureront encore quelques jours à la faveur d'un temps fort serain dont nous jouissons. Vous pouvez advertir cepandant vostre illustre Archimède que le Père Fabry, qui est à présent converty, observe un changement très-notable depuis quelque temps dans les petites estoiles qui composent l'espée d'Orion, et que Monsieur vostre fils a le premier descrites en son *Systema Saturnium*.

Pour le comète présent, il y a 10 jours qu'il ne diminue point son mouvement, et cepandant il y a très-longtemps qu'il a passé le point de contact de sa tangente, dans | b | l'hypothèse qu'il se meut par ligne droite, et de cette égalité apparente j'infère la vérité du système de Copernic, puisque le comète, estant presque conjoint avec le soleil, doit estre acceleré notablement tous les jours, par le mouvement du grand orbe annuel, ce qui fait que, diminuant son mouvement d'un costé, il l'augmente de l'autre, et devient comme égal.

J'avois creu le 12 que j'avois trouvé parallaxe, mais depuis, j'ay connu qu'il n'en a point de sensible, et il s'élève si peu, qu'il n'a que 18 degrez, quand on le perd de veue au lever du soleil. Dès que le ciel interrompa nos observations, je les copieray pour les envoyer à Monsieur Christian.

J'avois escrit à mon frère, qui joue du luth et qui n'est qu'à 7 lieues d'Orange, de se donner l'honneur de vous voir, mais il arriva en cette ville 2 jours après vostre départ, où il est venu de là-bas pour me voir. J'ay chargé celuy qui vous rendra ce paquet, qui est mon frère aussy, et que Monsieur de Mommor ayme beaucoup, | c | d'aller vous faire le révérence. Il vous donnera le livre du Père Théophile contre les Cyriaques ou Dominicains, qui vous divertira un peu, et celuy du père Fabry où il chante la Palinodie. Vous trouverez encore

¹ Ontvangstnotitie Huygens: <R Orange, 20 Aprilis 65.>

icy 2 pièces nouvelles de ce Collège, une du Père de Bussières et l'autre du Père Ménestère. De plus, ce Prestre, qui est bon astronome et entend les pendules, escrit à Monsieur vostre fils. Je vous prie de luy envoyer la lettre, et en avoir, s'il vous plaît, la responce, qui se pourra adresser ou à moy, ou à Monsieur Mouton, prestre à St. Paul à Lion.

Au reste, si mon frère pouvoit vous estre utile à quelque employ, puisqu'il est au voisinage: c'est un homme fidelle savant, et, dont Monsieur de Mommor vous respondra, il ayme encore l'harmonie, mais il ne joue que de la viole. Quand vous serez hors de ces grandes occupations, nous verrons cette belle dissertation de la poésie Françoise que j'attens, et vous assure, Monsieur, qu'il n'est personne qui vous estime plus ny qui soit avec plus de passion que moy,

Monsieur,

vostre très-humble et très-obéissant serviteur
Bertet.

Vertaling

Lyon, 15 april 1665.

Mijnheer,

Ik heb u beloofd u onze nieuwe ontdekkingen aan de sterrenhemel mee te delen, en ik zal jegens u te zijner tijd mijn woord houden, omdat onze waarnemingen nog enkele dagen zullen voortduren als gevolg van een zeer heldere periode waarvan wij nu profiteren. U kunt evenwel uw vermaarde ²Archimedes meedelen dat pater [Honoré] Fabri, die nu is bekeerd, sinds enige tijd een opvallende verandering waarneemt in de kleine sterren die het zwaard van Orion vormen en die mijnheer uw zoon [Christiaan] het eerst heeft beschreven in zijn *Systema Saturnium*.

Wat betreft de huidige komeet: sinds tien dagen neemt zijn snelheid niet af en toch is het al lang geleden dat hij het raakpunt met zijn tangent is gepasseerd, uitgaande van de hypothese dat hij zich in een rechte lijn voortbeweegt, en van deze kennelijke gelijkheid leid ik de waarheid van het systeem van Copernicus af, omdat de komeet, bijna conjunct met de zon, elke dag belangrijk in snelheid moet toenemen, door de beweging van de grote jaarlijkse baan die hij maakt. Hetgeen maakt dat hij, wat hij aan snelheid aan de ene kant verliest, aan de andere kant wint, zodat deze uiteindelijk gelijk wordt.

Ik dacht de 12de dat ik de parallax had gevonden, maar later merkte ik dat dat niets voorstelde en dat hij zich zo weinig verheft dat hij slechts op 18 graden staat als men hem bij zonsopgang uit het oog verliest. Zodra de hemel onze waarnemingen onderbreekt, zal ik er een afschrift van maken om op te sturen naar de heer Christiaan [Huygens].

Ik had aan mijn ³broer ⁴geschreven, die luit speelt en slechts op 7 mijl van Orange woont, dat hij zich de eer moest gunnen u te gaan opzoeken, maar hij kwam in deze ⁵stad twee dagen na uw ⁶vertrek, waarheen hij van ginds is gekomen om mij op te zoeken. Ik heb degene, die u dit pakket zal overhandigen, die een andere ⁷broer van mij is, en op wie de ⁸heer van Monmor zeer is gesteld, opgedragen u te komen begroeten. Hij zal u

² Christiaan Huygens.

³ Pierre Bertet.

⁴ Jean Bertet aan zijn broer Pierre, begin april 1665 (verloren?).

⁵ Lyon.

⁶ Vermoedelijk 6 april 1665.

⁷ Théodore Bertet.

⁸ Henri-Louis Habert, heer van Monmor. Habert had op 24 maart 1665 een brief aan Jean Bertet geschreven waarin hij Bertet aanraade om met Huygens en diens zoon Christiaan contact op te nemen (Leiden, Univ. Bibl., Cod.Hug. 45). Huygens schreef op 22 april 1665 aan Habert (OC 5, nr. 1395, pp. 335-336; Worp 6, nr. 6439, p. 143) om hem te bedanken voor zijn aanbevelingen bij de jezuiten te Lyon.

het ⁹boek geven van pater Théophile [Raynaud] tegen de cyriacanen of dominicanen dat u enigszins zal verpozen, en ¹⁰dat van pater [Honoré] Fabri, waarin hij zijn huik naar de wind hangt. U zult hier ook twee nieuwe publicaties van dit College aantreffen, ¹¹één van pater [Jean] de Bussièrès en een ¹²tweede van pater [Claude François] Ménestier. Bovendien ¹³schrijft deze [laatste] priester, die een goed astronoom is en het slingeruurwerk begrijpt, aan uw ¹⁴zoon. Ik verzoek u hem deze brief door te sturen en te proberen er antwoord op te krijgen, dat aan mij gericht kan worden of aan de heer [Gabriël] Mouton, priester van de Saint-Paul te Lyon.

Verder, als mijn ¹⁵broer u op één of andere manier van dienst kan zijn aangezien hij in de ¹⁶buurt is: hij is een betrouwbaar en geleerd man, en, wat de heer van Monmor u zal bevestigen, hij houdt veel van muziek, maar speelt zelf alleen viola da gamba. Wanneer u verlost bent van uw huidige belangrijke beslommingen, zullen wij die mooie ¹⁷uiteenzetting over de Franse poëzie zien, waarop wij wachten, en ik verzeker u, mijnheer, dat niemand u hoger acht, noch met een grotere hartstocht dan de mijne is,

mijnheer,

uw nederige en gehoorzame dienaar
Jean Bertet.

⁹ Petrus à Valle Clausura (= Théophile Raynaud), *De immunitate Cyriacorum à censurâ* (Lyon 1661).

¹⁰ Honoré Fabry, *Dialogi physici in quibus de motu terræ disputatur* (Lyon: Christophore Fourmy, 1665).

¹¹ Joannes Paulus Oliva, vertaling Jean de Bussièrès, *Conciones habitæ in palatio apostolico ad Innocentium X et Alexandrum VII* (Lyon: Jean Girin en François Comba, 1665).

¹² Claude-François Ménestier, *L'Assemblée des sçavans et les présens des Muses pour les nopces de Charles Emmanuel II, duc de Savoye, roy de Chypre etc., avec Marie Jeanne Baptiste de Savoie, princesse de Nemours* (Lyon: weduwe Guillaume Baulier, 1665).

¹³ Ménestrier aan Christiaan Huygens, 15 april 1665 (verloren?).

¹⁴ Christiaan Huygens.

¹⁵ Théodore Bertet.

¹⁶ Vermoedelijk Tarascon.

¹⁷ Huygens aan Corneille, 30 mei 1663 (6093). Huygens stuurde de 'verhandeling' inderdaad aan Bertet, evenals aan Bussièrès en Ménestrier (zie Huygens aan Habert, 4 februari 1666; Worp 6, nr. 6520, pp. 177-178).

[CONSTANTIJN HUYGENS] (COPPET [BIJ GENÈVE])

AAN MADAME DE GESSAN (MONTFLEURI)

31 JULI 1665

6460

Samenvatting: Huygens stuurt Mme Gessan een exemplaar van zijn *Pathodia*. Het spijt hem dat hij niet bij haar uitvoering van zijn psalmen aanwezig kan zijn. Ook stuurt hij haar zijn gedichtje over de compositieregels.

Bijlagen: *Pathodia*; ‘Reigles de composition en musique’ (Huygens 1657; gedicht).

Door een raadsheer te Montpellier aan Mme de Gessan gebracht. Over een antwoord door Mme de Gessan is niets bekend.

Primaire bron: Den Haag, Kon. Bibl., Hs. KA XLIX, dl. 2, p. 1093: ontwerp (autografisch).

Vroegere uitgaven: Jonkbloet 1882, nr. 46, p. 40: onvolledig (<A Madame ... de vous parler.>, <Ce me sera ... que j’ay pu.>).

— Worp 6, nr. 6460, p. 153: samenvatting.

— Rasch 2007, nr. 6460, pp. 1047-1048: volledig, met Nederlandse vertaling.

Plaatsen: Coppet (buiten van Frederik van Dohna bij Genève); Montfleuri (dominicanessenklooster bij Grenoble); Montpellier; Parijs; Parnassus.

Glossarium: chant (gezang); composition (muziekstuk); pseume (psalm); voix (stem).

Transcriptie

À Madame de Gessan, Religieuse à Monfleuri.

Ultimo Julii 1665, à Copet.

À Copet, ce 31 Juillet 1665.

Madame,

Ce gentilhomme, Conseiller à Montpeliers, me fait la faveur de se charger du mauvais livre, dont j’ay eu l’honneur de vous parler. Vous trouverez qu’il a besoin de la mesme charité dont il vous a pleu gratifier l’auteur, qui n’auroit jamais hazardé de vous présenter chose de si peu, s’il ne se fust souvenu de cest excès de bonté, dont vous avez daigné couvrir tous ses défauts, et agréer par deux fois de suite les importunités qu’il vous a données.

Ce me sera une grand’ gloire, Madame, si ces pauvres compositions ont l’honneur d’estre executées par les doctes mains et les excellentes voix de vostre Parnasse. J’ay tasché d’y animer les passages des Pseumes avec quelque rapport du chant à la matière, que j’ay choisie autant passionnée que j’ay pû. Mon malheur est qu’ayant à m’esloigner de vos quartiers à plus d’une centaines de lieues, je ne pourray jouer ni du bénéfice de vos censures, qui me sont si nécessaires, ni de la consolation de vostre advœu, que j’estimerois au delà de tout autre applaudisser.

Quoy qu’il en soit, Madame, je me descharge de ma promesse. Obligez-moy, s’il vous plaist, de croire que je m’acquitteray tousjours avec la mesme exactitude de tout ce qui se trouvera en mon pouvoir à vous tesmoigner, et à toutes ces dames vos très-dignes compagnes, dont la vertu et le mérite me sont en si haute vénération, à combien d’honneur je repute de pouvoir este creu, etc.

Je pense vous avoir touché quelque chose de ce que j’estime requis à la parfaite composition de musique. Voyci comme je m’en suis expliqué en mauvaise rime à Paris.

Vertaling

Aan Mme de Gessan, ordezuster te ¹Montfleuri.

Coppet, 31 juli 1665.

Mevrouw,

Deze heer, raadsheer te Montpellier, doet mij het genoeg zich te belasten met dit nietige ²boekje, waarover ik met u heb mogen spreken. U zult bemerken dat het dezelfde welwillendheid nodig heeft waarmee u de maker heeft willen belonen, die u nooit zo iets gerings zou hebben durven aanbieden indien hij zich niet deze overmaat aan goedheid zou hebben herinnerd, waarmee u al zijn tekortkomingen heeft willen bedekken, en tot tweemaal toe het ongemak te aanvaarden dat hij u heeft bezorgd.

Ik zal er trots op zijn, mevrouw, wanneer deze armzalige composities de eer krijgen om te worden uitgevoerd door uw vaardige handen, en de prachtige stemmen van uw Parnassus. Ik heb daartoe geprobeerd om de psalmfragmenten te bezielen met behulp van samenspel tussen de melodie en de tekst, waarvan ik de meest hartstochtelijke die ik kon vinden heb uitgekozen. Mijn ongeluk is dat ik, omdat ik meer dan honderd mijlen verwijderd moet zijn van uw verblijfplaats, niet kan genieten van de weldaad van uw oordeel, dat ik zo nodig heb, noch van de vertroosting van uw erkenning, die ik zou hoogachten boven elke andere vorm van bijval.

Hoe het ook zij, mevrouw, ik los mijn belofte in. Doet u mij, alstublieft, het genoeg te geloven dat ik mij altijd met dezelfde nauwgezetheid zal kwijten van alles wat in mijn vermogen ligt om te bewijzen aan u en aan uw waardige dames metgezellinnen, wier deugd en verdiensten ik zo hoog vereer, hoeveel eer ik erin stel om te kunnen worden geacht, enzovoorts.

Ik geloof dat ik u iets heb verteld over wat ik reken tot de voorwaarden voor de volmaakte muzikale compositie. Hier ziet u hoe ik mij te Parijs uitdrukte in gebrekkige Franse ³rijmen.

¹. Het klooster te Montfleuri vlak bij Grenoble is gesticht in 1342 en behoorde tot de Orde van de Dominicanessen.

². *Pathodia*.

³. 'Reigles de composition en musique,' 14 september 1657 (Gedichten 6, p. 225). De brief suggereert dat Huygens ook tijdens zijn verblijf te Parijs nog een versie van het gedichtje produceerde. Zie Rasch 1988.

[CONSTANTIJN HUYGENS (DEN HAAG (BESANÇON))

AAN ANNE VAN LOTHARINGEN [NANCY]

29 AUGUSTUS 1665

6463

Samenvatting: Huygens heeft te Besançon het graf en het sterfhuis van Béatrix de Cusance bezocht. Van bekenden heeft hij de omstandigheden van haar overlijden vernomen. Hij vraagt of Anna of zij zijn correspondentie met Béatrix naar Holland wil sturen.

Over een antwoord van Anna is niets bekend.

Primaire bron: Den Haag, Kon. Bibl., Hs. KA XLIX, dl. 2, pp. 1095-1096: afschrift (autografisch)

Vroegere uitgaven: Worp 6, nr. 6463, p. 154: onvolledig (<Vostre aymable defuncte ... mes sottes lettres.>), rest samengevat.

— Huysman & Rasch 2009, nr. 80, pp. 309-310 (Nederlandse vertaling pp. 211-214).

Namen: Susanne Durand (echtgenote van Chandiot); Anna van Lotharingen; Béatrix de Cusance; huis Chalon; mevrouw de Petremon; Antoine Richard; Suson (Susanne Durand); Willem III; Lodewijk XIV; Karel II.

Plaatsen: Franche-Comté; Engeland; Frankrijk; Holland; Orange.

Transcriptie

Copie.

À Madame la Princesse de Lislebonne.

À Besançon, 29 Aoust 1665.

Madame,

Je ne sçauroy me trouver à deux journées près de Vostre Altesse, sans me donner l'honneur de vous renouveler les assurances de mon très-humble et très-obéissant service. Il n'a pas pleu à Dieu que j'eusse le bonheur d'en pouvoir faire autant de bouche à la pauvre défuncte, que je n'ose nommer autrement, pour manquer d'expressions dignes de son excellent mérite, et de la haute estime que j'en ay faicte avec tous ceux qui jamais ont eu l'honneur de la connoistre. Mais, au moins, Madame, je me suis satisfaict en rendant à son tombeau la première de mes visites en ceste ville. J'en ay esté rendre une autre à la chambre de son trespas, et Vostre Altesse peut bien s'asseurer en suite, qu'il n'y a sorte de circonstance de sa maladie et de sa belle fin, dont je n'aye eu soin de m'informer par le menu. Madame de Petremon et la fidèle Suson se souviendront longtemps de la question ordinaire et extraordinaire, que je leur ay donnée sur ce beau subject.

Il m'en rest une, Madame, que je vous supplie très-humblement de souffrir en ces trois lignes. Vostre aymable défuncte a eu la bonté d'aggréer que le luy donnasse parfois à rire par de mes sottes lettres. Je ne sçay ce qu'elles peuvent avoir contenu, mais bien me souviens-je, qu'il y a eu des folies qu'une moindre douceur et discrétion que celle où elles s'adressoyent, ne seroit capable de bien digérer. Que si, peut-estre, quelque reste de ce mauvais papier n'a passé par le feu, j'ose espérer, Madame, que vous ne voudrez pas me refuser ceste execution de justice, que je vous demande avec tout ce que je doibs de respect et de submission, si ce n'est que Vostre Altesse ayme mieux me faire la grace toute entière, en donnant ordre que le tout me soit renvoyé en Hollande, vers où je m'achemine dès demain.

Au mois d'Octobre prochain, Madame, il y aura quatre ans que je n'ay veu ce pauvre país-là. La plupart de ce temps a esté employé à la cour de France, le reste à deux divers voyages | 1096 | qu'il m'a fallu faire à celle d'Angleterre. Après avoir esté ainsi ballotté de l'un Roy à l'autre, j'ay esté obligé d'aller establir à Orange sa délivrance et la liberté que j'ay procurée à cest estat, d'où en fin on m'a chargé de venir faire en ceste Bourgogne une reveue des terres de la Maison de Chalon, que Son Altesse Monseigneur y possède. Et me voyci, graces à Dieu, au bout de ce faicheux pèlerinage, que ma famille a bien détesté, Vostre Altesse me fasse, s'il luy plaist, la grace de considérer si je seray capable de la servir en ce país-là, pour lequel je m'asseure

qu'elle conserve toujours quelque bonne volonté, et elle trouvera que, tant pour l'amour de celle qui est au ciel, que pour l'affection et le respect que j'auray toute ma vie pour tout ce qui en est descendu, j'estimeray au delà de toute félicité, celle de pouvoir faire paroistre par mes très-humbles services, que je suis sans reserve etc.

Si Vostre Altesse a la bonté de m'honorer de quelque response, chez Monsieur Richard en ceste ville, on aura bien soin de me la faire tenir.

Vertaling

Aan mevrouw de prinses van Lillebonne.

Besançon, 29 augustus 1665.

Mevrouw,

Ik zou mij niet slechts op twee dagen reizen van u weten te bevinden zonder dat ik mij de eer zou gunnen u weer te verzekeren van mijn nederige en gehoorzame toewijding. Het heeft God niet behaagd mij het geluk toe te staan eenzelfde verklaring af te leggen ten overstaan van de arme ¹overledene, die ik niet anders kan noemen, bij gebrek aan uitdrukkingen die recht doen aan haar voortreffelijke verdiensten, en omwille van de hoge achting die ik voor haar heb, samen met alle anderen die de eer hebben gehad haar te kennen. Maar ik heb ik mij tenminste, mevrouw, mij tevreden gesteld met een bezoek aan haar graf, wat ik als eerste heb gedaan na aankomst in deze stad. Een ander bezoek heb ik gebracht aan de kamer waarin zij is overleden, en u kunt vervolgens ervan verzekerd zijn dat er niets is aangaande de omstandigheden van haar ziekte en haar mooie dood waarover ik mij niet tot in detail heb laten informeren. Mevrouw [**] de Petremon en de trouwe ²Suson zullen zich nog lang de gewone en de ongewone vragen herinneren die ik hen over dit dierbare onderwerp heb gesteld.

Er rest mij nog één vraag, mevrouw, welke ik u verzoek mij te willen toestaan in deze paar zinnen. Uw vriendelijke overledene was zo goed erin toe te stemmen dat ik haar soms stof tot lachen gaf door middel van mijn dwaze brieven. Ik weet niet meer wat er allemaal in stond, maar ik herinner mij wel dat er van gekkigheden sprake is geweest, welke voor iemand met minder zachtmoedigheid en discretie dan die van haar, aan wie zij gericht waren, wellicht onverteerbaar zouden zijn. Wanneer nu, wellicht, enkele van deze papieren niet verbrand zijn, durf ik hopen, mevrouw, dat u mij deze genoegdoening niet zult willen weigeren, die ik vraag met alle verschuldigde respect en onderdanigheid, wanneer u althans er niet de voorkeur aan geeft die gunst geheel en al te willen inwilligen door opdracht te geven dat de hele verzameling wordt teruggezonden naar mij in Holland, waarheen ik morgen vertrek.

Komende oktober, mevrouw, zal het vier jaar geleden zijn dat ik dat arme land voor het laatst zag. Het merendeel van deze tijd werd benut aan het Franse hof, de rest met twee reizen die ik heb moeten ondernemen naar het Engelse hof. Na aldus heen en weer geslingerd te zijn van de ene ³koning naar de ⁴andere, zag ik mij verplicht de bevrijding van Orange te regelen en de vrijheid, welke ik voor deze staat had verkregen, van waaruit men mij vervolgens heeft opgedragen hier in de Franche-Comté de landelijke bezittingen van het huis Chalon te inspecteren, die Zijne ⁵Hoogheid aldaar bezit. En nu dan, Goddank, gekomen aan het einde van deze vermoeiende reis, die mijn familie zeer heeft tegengestaan, zou u mij, als het u belieft, de gunst willen verlenen te overdenken of ik u niet van dienst kan zijn in dat land, waar u naar mijn overtuiging altijd goede wil zult vinden, en waar u zult ontdekken dat, zowel omwille van de liefde voor haar, die nu in de hemel rust, als

¹ Béatrix de Cusance.

² Susanne Chandiot geboren Durand.

³ Lodewijk XIV.

⁴ Karel II.

⁵ Willem III.

vanwege de toewijding en het respect die ik heel mijn leven zal koesteren voor eenieder die een nakomeling van haar is, ik het mijn opperste geluk zal achten in staat te zijn u te laten blijken door mijn nederige diensten, dat ik zonder terughoudendheid ben, enz.

Wanneer u zo goed bent mij met een antwoord te willen vereren, [zend u dat dan] naar de heer [Antoine] Richard in deze ⁶stad en men zal er zorg voor dragen dat ik het in handen krijg.

⁶. Besançon.

[CONSTANTIJN HUYGENS (DEN HAAG)]

AAN ANTOINE DE GRAMONT [PARIJS]

19 NOVEMBER 1665

6473

Antwoord op een verloren gegane brief van Gramont (begin november 1665), wellicht een gevolg van Huygens' verzoek aan Giraud (22 oktober 1665; Worp 6, nr. 6468, pp. 158-159) om Gramont uit zijn naam te groeten.

Samenvatting: Huygens dankt Gramont voor de genoten gastvrijheid. Hij raadt hem aan zich een motet te laten voorzingen door Anna Bergerotti, dat hem zeer zal bevallen. Huygens verwacht dat het werk ook bij Lodewijk XIV in de smaak zal vallen.

Over een antwoord door Gramont is niets bekend.

Primaire bron: Den Haag, Kon. Bibl., Hs. KA XLIX, dl. 2, pp. 1119-1120: ontwerp (autograaf).

Vroegere uitgaven: Jonckbloet 1882, nr. 47, pp. 40-41: postscriptum (<Si vous ... beaucoup de plaisir.>).

— Worp 6, nr. 6473, p. 160: samenvatting.

— Rasch 2007, nr. 6473, pp. 1049-1051: volledig, met Nederlandse vertaling.

Namen: Anna Bergerotti; Armand de Gramont (graaf van Guiche); Lodewijk XIV; Willem III.

Plaats: Arnhem.

Titel: *Super flumina Babylonis* (motet).

Glossarium: chanter (zingen); motet; musique (muziek); pièce (muziekstuk); rechanter (zingen).

Transcriptie

Au Duc de Grammont.

19 Novembre 1665.

Monseigneur,

Il ne sçauroit m'arriver chose qui me resjouise à l'esgal des bontez dont il vous plaist m'honorer en prenant la peine de me ramentevoir la ferme et constante durée de ceste bonne volonté, qu'il vous a pleu me tesmoigner durant le long séjour que j'ay esté obligé de faire en vostre cour, et qui vous a tant faict essuyer de mes importunitez. Il est certain, Monseigneur, que ce m'eust esté une grace, si vous ne m'aviez faict que la faveur de m'oublier. Jugez, s'il vous plaist, à combien je reputé que vous soyez content de vous souvenir de moy sans colère.

Après cela il ne me reste que de vous supplier, comme je vous suis très-inutile, en ce país icy de ne vouloir pas souffrir que je le soye à Messieurs vos très-illustres enfans. Je ne voy pas que Monsieur le Comte de Guiche dispose de moy ni des miens avec ceste franchise, dont il a tant moyen de nous obliger, et cela me rend scrupuleux de luy faire ce que je voudrois d'avances, si j'estois bien asseuré qu'il les eust agréables. Il y a peut-estre en ma maison des choses capables de le divertir, qu'il pourroit ne trouver pas partout ailleurs, et, comme il est sçavant en toutes belles cognoissances, je seroy très-ayse qu'eussions occasion d'en communiquer parfois avec luy selon nostre petit talent. Au moins, Monseigneur, vous souffrirez que je vous assure qu'il ne tiendra jamais à personne de chez moy, que ceux qui ont l'honneur de vous appartenir n'y reçoivent tout le service, qu'ils ont droict de prétendre dans une famille qui vous est toute acquise, et dont le chef ne cessera jamais, qu'en mourant, d'estre etc.

Mon jadis petit maistre, qui présentement est presqu'aussi haut que moy, et très-beau et très-gentil et sage Prince, partit hier incognito et à peu de train, pour aller veoir passer à Arnhem vos belles troupes Françaises. On luy en a rapporté de si grandes merveilles, qu'il n'a pas esté possible de le destourner de ceste courrée. L'envie luy va venir de bailler des charges.

Verte.

| 1120 | Monseigneur,

Si vous n'avez pas perdu le goust des beaux et sçavants motets, je vous prie de vous en faire chanter une pièce, pour l'amour de moy, chez la chère *Signora* Anna, où il y a ces paroles: *Suspendimus organa nostra*, et je m'assure qu'après l'avoir entendue une fois avec attention, vous serez bien aysé de vous la faire rechanter souvent, pour l'amour de vous-mesme. Il ne se peut rien ouir de plus touchant. J'en attens une copie de la faveur de la *Signora* et je m'assure que le Roy, qui pénètre si bien tout le plus fin de la musique, y prendroit beaucoup de plaisir.

Vertaling

Aan hertog van Gramont.

19 november 1665.

Mijnheer,

Er zou mij niets kunnen overkomen dat mij evenveel zou kunnen verheugen als de goedheid waarmee u mij vereert, door de moeite te nemen mij het onveranderlijk voortduren te verzekeren van de goede gezindheid die u mij hebt willen tonen gedurende de lange tijd die ik aan het hof in uw land moest doorbrengen en welk verblijf u zo vaak heeft genoodzaakt mijn onhebbelijkheden te verdragen. Het is zeker, mijnheer, dat ik al van een gunst zou willen spreken, wanneer u mij slechts had willen vergeten. Oordeelt u nu zelf, alstublieft, hoezeer ik eraan hecht dat u tevreden en zonder woede aan mij terugdenkt.

Verder rest mij niets dan u te verzoeken, hoewel ik voor u van weinig nut ben in dit land, niet toe te staan dat ik dat ook zal zijn voor uw voortreffelijk kroost. Ik merk nog niet dat ¹mijnheer de graaf van Guiche over mij en de mijnen beschikt met de vanzelfsprekendheid, waartoe hij ons zo kan verplichten, en dat maakt mij terughoudend om datgene voor hem te doen, wat ik reeds had willen doen, ware ik er zeker van geweest dat het hem aangenaam zou zijn. Wellicht bevat mijn huis zaken die hem kunnen amuseren, die hij niet overal elders zou kunnen vinden, en, aangezien hij thuis is op alle gebieden, zou ik gaarne zien dat wij gelegenheid zouden hebben ons af en toe met hem daarover te onderhouden, voorzover ons gering talent dat mogelijk maakt. In ieder geval, mijnheer, zult u moeten aanvaarden dat ik u verzeker dat het nimmer zal voorkomen dat één van de mijnen aan hen die de eer hebben bij u te horen niet alle diensten verleent waarop zij recht mogen laten gelden in een familie die u geheel is toegedaan, en waarvan het hoofd slechts door zijn dood zal ophouden te zijn, enz.

Mijn ²meester, die vroeger klein was, maar nu bijna even groot is als ik ben, en een mooie, aardige en wijze vorst is geworden, vertrok hier gisteren *incognito* en met weinig gevolg, om in Arnhem die mooie Franse troepen te zien passeren. Men heeft hem daarover zoveel wonderbaarlijks verteld dat hij niet van deze tocht was af te brengen. Hij zal wel zin krijgen commando te nemen.

Mijnheer,

Wanneer u uw voorliefde voor mooie en knappe motetten nog niet hebt verloren, vraag ik u, om mijnentwille, zich het stuk te laten voorzingen door de dierbare mevrouw Anna [Bergerotti], waarin de woorden

¹. Armand de Gramont, graaf van Guiche (1637-1673), zoon van Antoine de Gramont, was in 1664 uit Frankrijk verbannen wegens intriges. Hij ging naar de Republiek en nam dienst in het Staatse leger. Hij werd gewond bij de Zeeslag bij Texel op 11 juni 1666, waarna hij naar Frankrijk terugkeerde.

². Willem III.

³«*Suspendimus organa nostra*» voorkomen, en ik ben er zeker van dat u, wanneer u het eenmaal aandachtig hebt beluisterd, het zeker dikwijls zult willen laten voorzingen, om uwentwille. Er is niets dat ontroender is om te horen. Ik verwacht een afschrift ervan door de gunst van deze dame, en ik ben er zeker van dat de ⁴koning, die zo goed weet door te dringen tot de finesses van de muziek, er zeer veel genoeg aan zal beleven.

³ De woorden ‘suspendimus organa nostra’ maken deel uit van vers 2 van psalm 136/137: ‘In salicibus in medio ejus *suspendimus organa nostra*’ (Aan de wilgen aldaar hebben wij onze muziekinstrumenten opgehangen). Het incipit van psalm 136/137 is *Super flumina Babylonis*. Vooralsnog was het onmogelijk om van deze regelmatig op muziek gezette psalm een zetting te localiseren die Anna Bergerotti kan hebben voorgezongen. Zo te zien gaat het niet om een compositie van Huygens zelf (psalm 136/137 komt niet in de *Pathodia* voor).

⁴ Lodewijk XIV.

CONSTANTIJN HUYGENS] (DEN HAAG)
AAN [COENRAAD VAN BEUNINGEN (PARIJS)]
3 DECEMBER 1665
6480

Naar aanleiding van een brief van Van Beuningen van november 1665 (verloren?) met bijgesloten een brief van Anna Bergerotti van november 1665 (verloren?).

Samenvatting: Huygens stuurt Van Beuningen voor Anna Bergerotti bestemde brieven.

Bijlagen: brieven van Huygens aan Anna Bergerotti.

Door Beuningen beantwoord op 18 december 1665 (**6489**).

Primaire bron: Den Haag, Kon. Bibl., Hs. KA XLIX, dl. 2, p. 1131: afschrift (apografisch).

Vroegere uitgaven: Jonckbloet 1882, nr. 48, p. 41: volledig.

— Worp 6, nr. 6480, p. 161: samenvatting.

Namen: Anna Bergerotti; Moret; geliefde van Moret.

Transcriptie

Copie.

À La Haye, ce 3e Décembre 1665.

Monsieur,

Puisque vous avez eu la bonté d'offrir la faveur de vos ¹enveloppes à la chère Signora Anna, ne trouvez pas mauvais, s'il vous plaist, que je prétende ma part au bénéfice, duquel j'ay desjà receu un effet; et que je concurre dans la félicité de veoir nos poulets amoureux, ou au moins harmonieux, ²passer par de si bonnes mains. Après tout, je ne demande point d'office que je ne soye prest de reconnoistre pari-pari. A ce propos vous sçavez que j'ay eu l'honneur de veoir depuis mon retour la belle maistresse du petit personnage Moret, et l'ay trouvée sortie de sa maladie *quasi ortam salo Venerem*, en un mot, très digne de vostre estime et, comme elle a tousjours esté, le subject de la plus jolie conversation de La Haye. Si je vous connoissois d'humeur jalouse, je vous en diroy davantage pour vous tourmenter. *Basta per hoggidi* aussi bien il ne me reste peu d'espace icy que pour vous assurer, ce que je fay du cœur que je suis,

Monsieur,

vostre très-humble et très-obéissant serviteur
[etc.]

Vertaling

Den Haag, 3 december 1665.

Mijnheer,

Aangezien u de goedheid hebt gehad aan de dierbare dame Anna [Bergerotti] het gebruik aan te bieden van uw briefomslagen, vraag ik u het mij niet euvel te duiden, alstublieft, dat ik aanspraak maak op mijn deel in die begunstiging, waarin ik reeds resultaat heb geboekt, noch dat ik meedeel in het geluk onze amoureuze, of op z'n minst harmonieuze kattelletjes te zien gaan door zulke goede handen. Uiteindelijk vraag ik geen diensten die

1. <envelopeppes>.

2. <passer passer>.

ik niet op gelijke wijze wil terugdoen. Wat dit aangaat weet u dat ik de eer had na mijn terugkeer de mooie geliefde van de kleine Moret te bezoeken, en dat ik haar aantrof genezen van haar ziekte ^{Lals een Venus uit het slijk opgerezen,} in één woord, uw achting waardig, en, zoals altijd, het onderwerp van de aangenaamste conversatie van Den Haag. Wanneer ik u als een jaloers iemand zou kennen, zou ik u er nu meer over vertellen om u te kwellen. ^{LGenoeg voor vandaag,} al was het maar omdat er mij hier nauwelijks ruimte blijft om u van harte te verzekeren dat ik ben,

mijnheer,

uw nederige en gehoorzame dienaar
[enz.]

[CONSTANTIJN HUYGENS] (DEN HAAG)
AAN FREDERIK VAN DOHNA [COPET]
3 DECEMBER 1665
6481

Vervolg op Huygens' verloren gegane brief van 26 november 1665.

Samenvatting: Huygens schrijft Dohna over de zaak Montbéliard. In een postscriptum meldt hij dat hij, als de gigue bevalt, er meer kan zenden.

Bijlage: Gigue (Huygens; voor luit).

Over een antwoord van Dohna is niets bekend. Huygens schreef opnieuw op 24 december 1665 (Worp 6, nr. 6492, p. 166).

Primaire bron: Den Haag, Kon. Bibl., Hs. KA XLIX, dl. 2, p. 1133: afschrift (apograaf).

Vroegere uitgave: Worp 6, nr. 6481, pp. 161-162: onvolledig (<Je vous importune ... pour le présent>).

Namen: Amalia van Solms; Willem III.

Plaatsen: Dole; Montbéliard.

Glossarium: gigue (gigue).

Transcriptie

¹À Monsieur le Comte de Dona.

À La Haye, ce 3e Décembre 1665.

Monsieur,

Je vous importune de lettre sur lettre de peur que vous me jugiez négligent en ce qui concerne nos interest de si près, que fait ce facheux procès de Montbéliard. Depuis ma dernière du 26 Novembre nous en avons raisonné en plein conseil devant Leurs Altesses, après que j'ay eu déduit l'estat de l'affaire et le peu de courage que font paroistre nos advocats pour en attendre la décision. On a bien jugé qu'il ne reste que la voye d'accommodement, mais qu'il importe d'y parvenir par les meilleures voyes, et par où nostre foiblesse soit moins decouverte, c'est à dire qu'il faut procurer que la cour ou le rapporteur mesme en avance la proportion. Cela se pratique ainsi par deçà et ne sera pas difficile à mettre en œuvre à Dole. Vous y penserez, Monsieur, s'il vous plaist, et prendrez bien la peine après d'informer Leurs Altesses à quelle sorte d'expédient on pourroit prester l'oreille. C'est de quoy je me suis chargé pour le présent, qui ne suis jamais marri de rencontrer des occasions où je puisse vous redire que je suis parfaitement,

vostre très humble et très obéissant serviteur
[etc.]

Monsieur,

Si c'est sans compliment que ma petite gigue a esté goustée par les experts, *ampla domi seges est* de ces bagatelles et on n'a qu'à me commander d'en produire.

¹ Naam geadresseerde autograaf.

Vertaling

Aan de heer [Frederik] graaf van Dohna.

Den Haag, 3 december 1665.

Mijnheer,

Ik val u lastig met brief op brief, uit angst dat u mij anders onverschillig zult achten met betrekking tot dat wat zozeer onze warme belangstelling heeft, te weten het kwalijke proces van Montbéliard. Na mijn laatste ²brief van 26 november [jongstleden] hebben wij erover gesproken met de volledige raad ten overstaan van Hunne ³Hoogheden, nadat ik de stand van zaken had uitgelegd en had verteld hoe weinig moed onze advocaten aan de dag leggen om de beslissing af te wachten. Men heeft geoordeeld dat er niets anders overblijft dan aan te sturen op een schikking, maar dat het belangrijk is daartoe te geraken via de beste wegen, en door welke onze zwakheid het minst blijkt. Dat wil zeggen dat men zo moet handelen dat het hof of de vertegenwoordiger daarvan zelf het voorstel doet. Zo gaat dat hier en het zal niet moeilijk zijn dat in Dole ook zo te laten gebeuren. U moet erover nadenken, mijnheer, alstubieft, en u moet de moeite nemen vervolgens Hunne Hoogheden te informeren aan wat voor soort argumenten zij gehoor zouden kunnen geven. Dat is waarmee ik mij tegenwoordig belast heb, ik die nooit betreur in gelegenheden verzeild te raken waarin ik u opnieuw kan zeggen dat ik volkomen ben,

uw nederige en gehoorzame dienaar
[enz.]

Mijnheer,

Als het zonder overdrijving waar is dat mijn kleine gigue door de deskundigen goed is bevonden: ^Lthuis heb ik een rijke oogst^L van deze kleine werkjes en men hoeft mij maar te bevelen om ze te leveren.

² Huygens aan Dohna, 26 november 1665 (verloren).

³ Willem III en Amalia van Solms.

[CONSTANTIJN HUYGENS] (DEN HAAG)

AAN SEBASTIEN CHIÈZE [DOLE]

17 DECEMBER 1665

6486

Samenvatting: Huygens schertst dat hij Chièze onmogelijk dank kan zeggen, wanneer deze zo vaak van verblijfplaats wisselt. Huygens bericht Chièze tevens over de toestand van zijn familie en over het medisch verslag over de ziekte van Cusance. Hij besluit met enkele kanttekeningen betreffende de situatie in Orange.

Primaire bron: Den Haag, Kon. Bibl., Hs. KA XLIX, dl. 2, pp. 1143: kopie (apograaf).

Vroegere uitgaven: Worp 6, nr. 6486, pp. 163-164: onvolledig (<*Quâ regione ... mon pouvoir.*>), rest samengevat.

Namen: Beatrix de Cusance; Philips Doublet; Susanne Durand (echtgenote van Chandiot); Icarus; Johan de Knuyt; Claude-Marie de Lapie; Petremon; Jean Sauzin.

Plaatsen: Besançon; Holland; Mont Ventoux; Nozeroy; Orange; Parijs.

Transcriptie

Copia.

¹À Monsieur Chièze.

À la Haye, ce 17e Décembre 1665.

²*Quâ te regione requiram?* Ceste question, tousjours indécisé, m'a retenu de vous rendre graces de la part que vous daignez prendre à la joye que j'ay un peu légitimement, de me reveoir entre les miens, après une éclipse de quatre de mes dernières années. Pour revenir au principe. *Icare, ubi es?* Car en vain me nommez-vous des Nozerois, des Besançons et des Doles, si vous ne fichez le pied en quelque centre. D'ailleurs pour d'ouvrir bien ma paresse de tous prétextes, je trouve que vous avez icy de certaines fainéans de ma parenté, si capables de vous entretenir de nos nouvelles, qu'asseurément ils vous porteront à souffrir volontiers que je pratique un peu l'invention de Monsieur de Knuyt, à l'esgard de quelque gresle de dépenses qui me pourroit tomber à dos d'en delà et ³deça le Mont Ventoux.

Nostre gendre vous aura sans doute adverti du trespas de sa petite misérable aînée. Il en faut louer Dieu, après que tous remèdes humains ont manqué à sa guérison. Il n'y a eu que Luy qui l'ayt pû delivrer. On a désiré que j'assistasse à l'ouverture de ce petit corps, et plusieurs sçavons au mestier ont prié d'en pouvoir estre. Les parties presque toutes s'y sont trouvées en son estat, pour autant qu'une si longue et douloureuse maladie a peu permettre; seulement le *folliculus bilis* s'est trouvé comme bouché et vuide tout à fait, sans aucun vestige de bile. ⁴Ce qui a esté jugé l'unique cause du mal et de la mort pour des raisons que vous ferés bien d'apprendre, plustost des médécins de Bourgoigne que de moy *medicastro*. Moralement, je vous diray qu'on connoist (en Hollande) bien des maris, qui souhaitteroyent comme cela des espouses sans bile, *ut quæ nec molestæ essent, nec vitales*.

Le troisieme enfant, qui a réparé ceste bresche, est très-beau, et nostre présentement aînée que vous avez commencé à connoistre la plus divertissante *zitella* du monde, ⁵au moins à ce qu'on juge le grand-papa.

Madame Chandiot a pris la peine de me faire response et de me procurer le jugement en forme des médécins à Besançon de la disposition de ma pauvre Duchesse, ouverte en leur présence, que j'avoy fort désiré de veoir. Si vous avez occasion de rencontrer ceste bonne matrone, que j'ayme pour avoir eu tant de soin de la défunte,

¹ Naam geadresseerde autograaf.

² Ovidius, *Metamorphoses*, VIII, 232: "Icare," dixit, "ubi es? *Quâ te regione requiram?*"?

³ <déjà>.

⁴ <Ce qui a ... mal et de> onderstreept.

⁵ <à>.

et à qui j'ay beaucoup d'obligation pour avoir eu la bonté de m'en faire des récits très-amplés, je vous supplie de luy en vouloir faire compliment de ma part, et des offres très-libérales de mon service en toutes occasions de mon pouvoir.

Faictes-moy, s'il vous plaist, la grace d'en présenter autant et plus de ma part à la chère et digne Bourguignotte, à condition qu'elle ne le reçoive pas pour compliment, mais pour pure et franche vérité Batavique.

À Orange *mire homines intemperè agitant*. Il y a 2 moiz que Sauzin devoit estre à Paris. Après mille sols embanis, comme il s'est trouvé parti, on l'a rappelé en poste de Peerelotte. C'est icy un texte pour un sermon de dix feuillets, mais je n'ay garde à prener le d'ailleurs, *si tanti est*. Ce qui me faiche, c'est que les bonz se laissent emporter au courrant des mauvais, que vous connoisez bien, et qui pour leurs interestes où passions mettent les affaires du maistre au hazard. Adieu de tout mon cœur. Il y a de vos lettres qui n'ont point esté rendues; ⁶nous aurions soin de vos migettines, tant pour la franche monture, que pour les pucellages de leurs servantes dans ce dangéieux moulin.

Vertaling

Aan de heer Chièze.

Den Haag, 17 december 1665.

⁷ ^LIn welke streek moet ik u zoeken?^J Deze nog immer onbeantwoorde vraag heeft mij ervan weerhouden u dank te zeggen voor het willen delen in mijn vreugde, die ik nu min of meer rechtens heb, eindelijk teruggekeerd bij mijn familie, na mijn afwezigheid gedurende de vier laatste jaren. Om op het uitgangspunt terug te komen: ^LIcarus, waar ben je?^J Want het heeft geen zin mij plaatsen als Nozeroi, Besançon of Dole te noemen, wanneer u er overall weer snel van door gaat. Trouwens, om duidelijk te laten zien hoe genoeg ik heb van alle voorwendzelen, hebt u hier enkele van die nietsnuttige bloedverwanten van mij, die zozeer in staat zijn u op de hoogte te houden van het nieuws van hier dat zij u zeker ertoe zullen brengen volgaarne te aanvaarden dat ik een beetje de uitvinding van de heer [Johan] de Knuyt in de praktijk breng, wat betreft één of andere hagelbui van tijdingen die me onverhoeds van beide kanten van de Mont Ventoux zou kunnen treffen.

Onze schoonzoon [Philips Doublet] zal u zonder twijfel hebben ingelicht over het verscheiden van zijn ongelukkige kleine oudste ⁸dochtertje. Men moet God ervoor danken, nadat alle menselijke middelen tot genezing hebben gefaald. Slechts de Heer kon haar verlossen. Men heeft de wens geuit dat ik aanwezig was bij de lijkschouwing, en verschillende vakgeleerden hebben verzocht erbij te mogen zijn. Alle lichaamsdelen werden nog intact bevonden, voorzover een zo lange en pijnlijke ziekte dat heeft kunnen toelaten; slechts ^Lde galblaas^J bleek geheel verstopt en leeg te zijn, zonder een spoortje gal. Dit nu heeft men geoordeeld de enige reden voor de ziekte en de dood te zijn geweest, om redenen die u zonder twijfel zult vernemen, eerder van de doktoren in de Franche-Comté dan van mij als ^Lmedicijnman.^J Moraliserend zeg ik u dat er (in Holland) heel wat getrouwde mannen zijn, die zouden wensen dat er echtgenotes zonder gal zouden zijn, ^Lzodat die noch lastig noch levenslustig zouden zijn.^J

Het derde ⁹kind, dat deze bres heeft gedicht, is erg mooi, en onze huidige ¹⁰oudste, die u al enigszins hebt leren kennen, is het vrolijkste ^Lmeisje^J dat er is, althans volgens het oordeel van de grootvader.

Mevrouw [Susanne] Chandiot [geboren Durand] heeft mij willen antwoorden, en heeft mij het officiële document gegeven van de doktoren van Besançon over de gezondheidstoestand van mijn arme [Béatrix de Cusance], hertogin [van Lotharingen], na aanwezig te zijn geweest bij de lijkschouwing, die ikzelf ook gaarne had bijgewoond. Wanneer u deze goede vrouw die mij zeer dierbaar is vanwege de vele zorg die ze heeft

⁶ <nous aurions ... dangereux moulin> autograaf.

⁷ Ovidius, *Metamorphoses*, VIII, 232: "Icarus," zei hij, "waar ben je? *In welke streek moet ik je zoeken?*"?

⁸ Geertruida Doublet (1661-1665).

⁹ Constantia Theodora.

¹⁰ Susanna Constantia.

besteed aan de overledene, en aan wie ik ten zeerste verplicht ben om het uitgebreide verslag dat ze mij heeft gedaan, eens tegenkomt, verzoek ik u haar uit mijn naam te groeten, alsook haar royaal mijn diensten aan te bieden in alles wat binnen mijn vermogen ligt.

Wilt u, als het u belieft, hetzelfde en nog meer aanbieden namens mij aan de dierbare en waardige ¹¹Bourgondische, op voorwaarde dat zij dit niet aanneemt als een compliment maar als een zuivere en eerlijke Bataafse waarheid.

In Orange ¹doen de mensen de raarste dingen. ¹Twee maanden geleden is het dat [Jean] Sauzin in Parijs had moeten zijn. Na duizend stuivers te hebben ingepakt, zoals bleek toen hij was vertrokken, heeft men hem teruggeroepen op de post van Peerelotte. Hier is zoveel over te zeggen, dat men er een relaas van tien kantjes over zou kunnen schrijven, maar ik hoed mij er overigens voor dat te doen, ¹zo het al de moeite waard is. ¹Wat me dwars zit is dat de goeden zich op sleeptouw laten nemen door de slechten, die u wel kent, en die voor hun eigen belangen of hun hartstochten de zaken van hun meester op het spel zetten. Gegroet, met heel mijn hart. Enkele van uw brieven hebben wij nog niet ontvangen; wij zullen zorgdragen voor uw ¹²“migettines” zowel wat betreft het vrije bestijgen (??) als de maagdelijkheid van hun dienaressen in deze gevaarlijke molen.

¹¹ Claude-Marie de Lapie.

¹² Bewoners van Migette, een gehucht niet ver van Doubs?

[CONSTANTIJN HUYGENS] (DEN HAAG)
AAN CHRISTIAAN ROMPH [PARIJS]
17 DECEMBER 1665
6487

Antwoord op een verloren gegane brief van Romph van begin december 1665?

Samenvatting: Huygens spreekt tegen Romph zijn ontstemming over de zaken in Orange uit. Zijn brieven aan Anna Bergerotti worden door Beuningen bezorgd.

Het antwoord van Romph is verloren gegaan (zie Huygens aan Romph, 7 januari 1666 [6505])

Primaire bron: Den Haag, Kon. Bibl., Hs. KA XLIX, pp. 1139-1140: afschrift (apograaf).

Vroegere uitgaven: Jonckbloet 1882, nr. 49, p. 42: onvolledig (<Il n'y a point ... passassent par ses mains.>). — Worp 6, nr. 6487, pp. 164-165: samenvatting.

Namen: Amalia van Hessen Kassel (echtgenote van Henri de la Tremouille, prins van Tarente); Anna Bergerotti; Coenraad van Beuningen; Anna Boreel; mevrouw Jackson; Hugues de Lionne; Lucius Munatius Plancus; Jean Sauzin; Willem III; aanbevolen jongedame.

Plaatsen: Orange.

Glossarium: chanson (lied).

Transcriptie

Copie.

¹Au Sieur Romph.

A La Haye, le 17e Décembre 1665.

Monsieur,

Il y a bien de la fatalité en tout ce qui regarde ce misérable Orange; ²*non capio quæ illis homines intemperie agitent*. Monsieur Sauzin a esté parti; à quatre lieues d'Orange on l'a rappellé, ³présupposant son voyage inutile sur un advis venu de Paris de ce que l'affaire du péage y a esté réglé très-heureusement et au grand avantage de Son Altesse. N'estez pas là ⁴*Sabini quod volunt somniant?* Je ne sçay encor ce qui leur sera mandé la-dessus. Si de semblables choses fussent arrivées par le passé, et *Consule Planco*, Il y auroit eu bien du bruiets. J'espère cependant qu'il y aura moyen de réparer tant de fautes, par le loissir que vous nous avez procuré.

Monsieur de Lionne me fait trop d'honneur de se munir d'excuses en mon endroit. Mais remarquez que ce ne sont que chansons dont il nous paye. Il ne paroist point de lettre par ce dernière ordinaire, comme il vous a tant ⁵voulu promettre. J'attens *dum labitur annus, at ille labitur et labitur, etc.* Il en sera ce qui luy plaira. S'il me manque, je souhaitteray que ce soit là le plus grand de mes malheurs.

Je reçois à beaucoup d'obligation, que Madame Boreel m'estime digne de l'honneur de ses commendemens, et voudrois avoir de la suffisance égale au désir que j'auray tousjours du luy rendre très-humble service. Je la supplie de bien considérer si j'en puis avoir ce qu'il faut pour recommander une demoiselle, que je n'ay jamais veue, en un lieu où je ne sçay si on peut en avoir besoin ou point. Le ⁶*** ** nostre cour n'a jamais esté de mon entremise qui n'ay roulé que par les quartier de nos Princes. Je tascheray bien pourtant de me faire informer si on y a besoin de quelqu'officier à cotillon, espérant que, si je fay mention

¹ Naam geadresseerde autograaf.

² Plautus, *Aulularia* 71: 'Nescio pol quæ illunc hominem intemperie tenent.'

³ <présupporant>.

⁴ <Subini>. *Sabini quod volunt somniant* is een Latijns spreekwoord. Verwant is Terentius, *Andria*, 971: 'Num illic dormiat quæ vigilans voluit?'

⁵ <vouler>.

⁶ Enkele woorden zijn daar onleesbaar.

d'une telle qui a présentement l'honneur de servir Mademoiselle la Princesse de Tarentie, elle y sera plus connue par ses mérites que par mes tesmoignages. S'il en faut davantage, on pourroit bien s'abuser dans la bonne opinion qu'on veut avoir de mon employ en telle matière.

Il n'y a point de mal à ce que Monsieur van Beuningen s'est laissé retenir de me répondre par la Signora Anna, puisque luy-mesme a désiré que nos poulets passassent par ses mains.

Je ne mérite pas les recognoissances que ⁷vous me tesmoignez. Je ne vous ay jamais fait service dont il vaille la peine de parler, mais voudroy fort le faire comme estant d'affection

vostre très humble et affectionné serviteur
[etc.]

⁸Si Mademoiselle Jaxon vous demande quelqu'argent pour des petites nippes | 1140 | de peu de valeur, que je l'ay suppliée de m'accepter, je vous prie de le luy fournir sur mon compte.

Vertaling

Aan de heer Romph.

Den Haag, 17 december 1665.

Mijnheer,

Er rust een noodlot op alles wat het ongelukkige Orange betreft; ⁴ik begrijp niet ⁹welke razernij de mensen daar beheerst.[↓] De heer [Jean] Sauzin was vertrokken; op vier mijl van Orange werd hij weer teruggeroepen, waarbij men het deed voorkomen alsof de reis geen nut had, vanwege een bericht uit Parijs waarmee de tolkwestie zeer goed was geregeld, en tot groot voordeel van Zijne Hoogheid. Zijn het daar geen ⁴Luiaards die dromen wat ze [wakende] willen?[↓] Ik weet nog niet wat hun daarover zal zijn gezonden. Als dergelijke zaken in het verleden hadden plaatsgevonden, ¹⁰⁴in de goede oude tijd,[↓] dan zou er zeker grote ophef over worden gemaakt. Ik hoop niettemin dat het mogelijk zal zijn om veel fouten te herstellen door de tijds marge die er dankzij u voor ons is.

De heer [Hugues] de Lionne doet mij teveel eer door zich te buiten te gaan aan verontschuldigen jegens mij. Maar merk op dat het slechts [loze] liederen zijn waarmee hij ons betaalt. Er was geen brief met de laatste postdienst, zoals hij u zo vast heeft willen beloven. Ik wacht tot wanneer ⁴het jaar voorbij is, maar dat gaat voorbij en voorbij, enz.[↓] Er zal gebeuren wat hij wil. Als hij jegens mij in gebreke blijft, zou ik wensen dat dat mijn grootste ongeluk was.

Ik bemerk tot mijn genoegen dat mejuffrouw [Anna] Boreel mij de eer van haar opdrachten waardig acht en ik zou willen dat mijn inbeelding even groot was als de wens die ik altijd zal koesteren om haar van dienst te zijn. Ik vraag haar te willen overwegen of ik genoeg ervan bezit om een jongedame aan te bevelen die ik nooit heb gezien, op een plaats waarvan ik niet weet of men aan haar behoefte zou kunnen hebben of niet. De verdeling van ambten aan ons hof is nooit het werk geweest van mij die slechts heeft rondgewandeld in het kwartier van onze prinsen. Ik zal toch proberen te informeren of men geen behoefte heeft aan een of andere ceremoniemeester, in de hoop dat, als ik melding maak van een zodanige die de eer heeft zich op dit moment in dienst te bevinden van mevrouw de ¹¹prinses van Tarente, zij er bekender zal zijn vanwege haar verdiensten

⁷. <vont>.

⁸. Postscriptum autograaf.

⁹. Plautus, *Aulularia*, 71: 'Ik weet werkelijk niet welk razernij die man beheerst.'

¹⁰. Het Latijnse gezegd *Consule Planco* ('in de goede oude tijd') verwijst naar Lucius Munatius Plancus, consul in 42 v.Chr.

¹¹. Amalia van Hessen Kassel, echtgenote van Henri de la Tremouille, prins van Tarente.

dan vanwege mijn getuigenis. Indien er nog meer nodig is, zou men zich danig kunnen vergissen in het goede oordeel dat men wil hebben over mijn werk in zo'n zaak.

Het is helemaal niet erg dat de heer [Coenraad] van Beuningen door mevrouw Anna [Bergerotti] wordt vertraagd in zijn antwoord aan mij, want hijzelf heeft gewenst dat onze kattebelletjes door haar handen zouden gaan.

Ik verdien de erkentelijkheid niet die u mij betuigt. Ik heb u nooit een dienst bewezen die het waard is te worden genoemd, maar ik zou dat gaarne doen, aangezien ik vol toewijding ben

uw nederige en toegewijde dienaar
[enz.]

Wanneer mevrouw Jackson u om wat geld vraagt voor kleine kleertjes van geringe waarde, welke ik haar verzocht heb voor mij te kopen, dan vraag ik u dat haar op mijn rekening te willen verschaffen.

COENRAAD VAN BEUNINGEN (PARIJS)
AAN CONSTANTIJN HUYGENS (DEN HAAG)
18 DECEMBER 1665
6489

Antwoord op Huygens' brief van 3 december 1665 (**6480**).

Samenvatting: Van Beuningen dankt Huygens voor het feit dat hij als intermediair tussen Huygens en Anna Bergerotti mag fungeren. Hij beschrijft Anna's verheugde reacties op Huygens' brieven.

Door Huygens ontvangen op 22 december 1665. Over een antwoord van Huygens is niets bekend.

Primaire bron: Amsterdam, Univ. Bibl., Hs. 28, omslag T (Van Beuningen): brief (dubbelvel, 17x22cm, a | d; autograaf).

Vroegere uitgave: Worp 6, nr. 6489, p. 165: volledig.

Namen: Anna Bergerotti.

Plaatsen: Parijs.

Glossarium: harmonieux (muzikaal).

Transcriptie

Monsieur

Monsieur de Zulichem, Premier Conseiller de Monsieur le Prince d'Orange,

à La Haye.

¹Monsieur,

Je me repute à un bonheur bien particulier, que vous me faites la grace de vous servir de mes enveloppes au commerce, que vous entretenez avec l'illustre Bergerotte. Je vous y serviray avec fidélité et avec soing, et me trouveray tousjours trop bien recompensé de ma peine par le bon accueil, que me procurent les lettres que je luy porte de vostre part. Je vous sçauroids difficilement exprimer la joye et l'impatience avec laquelle a esté receue la première que je luy ay mis entre les mains. Je ne sçay pas si elle est harmonieuse (comme vous dites) ou amoureuse, mais je suis bien trompé si vous n'y avez touché agréablement un endroit qui luy est fort chatouilleux et fort sensible. Au moins, personne ne rist jamais de meilleur cœur que *la Signora*, en lisant vostre lettre, avec un brillant aux yeux et un feu au visage, qui marquoyent que vous aviez bien remue de mesnage chez elle. Tout ce qu'elle dist estoit que vous estiez le plus admirable homme du monde et le plus galand. Je ne sçay rien par là plus que ce que je sçavois, mais un certain air fripon, dont elle accompagna dans ce temps-là tout ce qu'elle dist et fist, me donna bien de la curiosité pour sçavoir la cause. Mais il falloist me contenter de la confidence qu'elle me fist d'un endroit où vous luy recommandiez d'avoir pour moy des sentimens un peu particuliers, et elle m'a promis qu'elle les aura à cause de vous. Voyez donc, Monsieur, si je n'ay pas grande raison de me louer de ma fortune, et de vos bons offices, et de vous prier de me continuer l'honneur de vos bonnes graces. Je suis,

Monsieur,

vostre très-humble et très-obéissant serviteur
C. van Beuningen.

Ce 18 Décembre 1665, à Paris.

¹ Ontvangstnotitie van Huygens: 'R 22 Décembre 65.'

Vertaling

Aan heer van Zuilichem, eerste raad van mijnheer de prins van Oranje,

te Den Haag.

Mijnheer,

Ik acht mij bijzonder gelukkig dat u het mij hebt gegund u te dienen met mijn briefomslagen in de briefwisseling die u onderhoudt met de voortreffelijke [Anna] Bergerotti. Ik zal u in deze dienen met trouw en zorgvuldigheid en ik zal mij steeds te rijkelijk beloond vinden voor mijn moeite door de vriendelijke ontvangst, die de brieven die ik haar uit uw naam breng mij bezorgen. Ik zou u moeilijk een goed beeld kunnen geven van de vreugde en de gretigheid waarmee de eerste brief die ik haar heb overhandigd werd ontvangen. Ik weet niet of zij muzikaal is (zoals u zegt) of verliefd, maar ik zou me nogal vergissen, wanneer u daar niet iets heeft geraakt dat voor haar zeer prikkelend en gevoelig ligt. Niemand lachte tenminste hartelijker dan ^Lmevrouw^J, toen ze uw brieven las, met een glinstering in de ogen, en een kleur op haar gezicht die verraadden dat u bij haar heel wat teweeg hebt gebracht. Alles wat ze zei was dat u de meest bewonderenswaardige man was van de hele wereld en tevens de meest galante. Ik weet daardoor niets meer dan ik al wist, maar een zekere schalkse manier van doen, waarmee ze op die ogenblikken alles wat ze zei en deed begeleidde, maakte mij zeer nieuwsgierig naar de reden daarvoor. Maar ik heb mij tevreden moeten stellen met slechts één onthulling, namelijk dat u haar hebt aanbevolen jegens mij enigszins bijzondere gevoelens te koesteren, en zij heeft mij beloofd dat ze deze zal hebben om uwentwille. Oordeelt u dus zelf, mijnheer, of ik niet reden genoeg heb om mij gelukkig te prijzen met mijn lot en met uw goede diensten, en of ik geen reden heb u te verzoeken mij de eer van uw goede gunsten te blijven gunnen. Ik ben,

mijnheer,

uw nederige en gehoorzame dienaar
Coenraad van Beuningen.

18 december 1665, Parijs.

[CONSTANTIJN HUYGENS] (DEN HAAG)
AAN SEBASTIEN CHIÈZE [DOLE]
23 DECEMBER 1665
6490

Vervolg op Huygens' brief van 17 december 1665 (6487) en antwoord op een verloren gegane brief van Chièze van 11 december 1665.

Samenvatting: Chièzes bericht over het optreden van Georg van Württemberg baart Huygens veel zorgen. Hij bespreekt Chièzes voorstellen hoe men zich tegen het optreden van voornoemde zou kunnen weren.

Chièzes antwoord (begin januari 1666) is verloren gegaan; zie Huygens' antwoord daarop van 21 januari 1666 (6512).

Primaire bron: Den Haag, Kon. Bibl., Hs. KA XLIX, dl. 2, fol. ***: afschrift (apograaf).

Vroegere uitgave: Worp 6, nr. 6490, pp. 165-166: volledig.

Namen: Amalia van Solms; Frederik graaf van Dohna; Matterot (heer van Preigny); Sanson Matterot; Francisco de Moura y Cortereal (markies van Castelrodrigo); Georg von Württemberg Montbéliard.

Plaatsen: Montbéliard.

Transcriptie

¹À Monsieur Chièze.

À La Haye, le 23e Décembre 1665.

Depuis ma dernière, qui fut 17e de ce mois, j'ay receu la vostre de l'11 et veu, à mon grand desplaisir, le *horrendum carmen* que vous nous chantez, du brief terme que le Prince de Montbéliard a obtenue contre nous. C'est un article qui m'empesche de dormir la nuict et Son Altesse Monseigneur s'en trouve aussi inquietée. Bref, de quelque costé qu'on tourne l'affaire, tout est plein de danger et de perplexité. L'expédient que vous proposez de pardelà semble bien l'unique d'où l'on puisse espérer quelque consolation, et on se ²dispose à envoyer promptement ³à Monsieur de Castelrodrigo, pour essayer de faire valoir auprès de luy les prétextes, dont vous faictes mention; en quoy cest' envoyé (qu'on va nommer) pourra estre utilement assisté par le fils de Monsieur ⁴Mattiro. Je ne connoy pas ce jeusn'homme, mais Madame l'a fort gousté. Si nous obtenons quelque delay considérable, nous aurons loisir de procurer les advis de quelque universitez, qui sont des pièces qu'on n'obtient pas ainsi à la haste, mais, comme j'ay desjà escrit à Monsieur le Comte de Dona, et m'en vay encor luy escrire, le meilleur sera tousjours de parvenir à quelque voye ⁵d'accommodement. Il est vray que selon nos derniers concerts, à l'heure que je partis de Dole, en passant à Montbéliard, j'ay usé infructueusement de tout l'artifice que vous m'avez veu mettre en jeu pour ouvrir la bouche à nos parties, et tirer d'eux quelqu'avance d'accord. Mais, si ⁶notre rapporteur avoit la bonté de toucher luy-mesme à ceste corde, comme cela se pratique d'ordinaire en nos Cours de Justice et partout ailleurs, ce seroit là le beau chemin pour entrer en matière et par où nostre foiblesse seroit moins découverte. Il importe, s'il vous plaist, que vous fassiez agir ce ressort-là. J'ay entrepris de vous le mander au nom de Son Altesse Monseigneur qui, si peut-estre elle vous fait response ceste fois-icy, ne fera que se rapporter à ce que je vous en diray. Pour moy, je fay plus de cas de cest expédient que de tout autre mais il ne faut pas laisser de mettre tout en œuvre. Je vous recommande la chose selon l'importance dont vous la sçavez, et attendray avec impatience que vous m'en direz.

1. Naam geadresseerde autograaf.

2. <disposez>.

3. <au>.

4. Worp: <Matterot>.

5. <de accommodement>.

6. <Monsieur>.

Vertaling

Aan de heer [Sebastien] Chièze.

Den Haag, 23 december 1665.

Sinds mijn laatste ⁷brief van de 17de van deze maand heb ik de ⁸uwe van de 11de ontvangen, en, tot mijn grote ongenoegen, gezien welk ⁹een afschrikwekkend verhaal¹ u ons daarin voorschotelt over de korte termijn die de ⁹hertog van Montbéliard tegen ons verkregen heeft. Het is een bepaling die mij 's nachts uit de slaap houdt, en Zijne ¹⁰Hoogheid is er eveneens zeer ongerust over. Kortom, van welke kant men de zaak ook beziet, aan alle kanten is er gevaar en ontsteltnis. De noodoplossing die u van daaruit voorstelt lijkt daadwerkelijk de enige waarvan men enig troost mag verwachten, en men maakt zich gereed onmiddellijk [een schrijven] aan de ¹¹heer van Castelrodrigo, te zenden, teneinde te proberen bij hem de aanspraken, die u hebt genoemd, tot gelding te laten komen, waartoe deze bode, die men gaat aanwijzen, op nuttige wijze kan worden bijgestaan door de ¹²zoon van de heer Matterot, [heer van Preigny]. Ik ken die jongeman niet, maar hij is bij ¹³mevrouw zeer in de smaak gevallen. Wanneer we enig substantieel uitstel krijgen, hebben we de tijd om bij enkele universiteiten adviezen in te winnen, hetgeen nu eenmaal stukken zijn, die men niet met veel haast kan verkrijgen. Maar, zoals ik reeds heb ¹⁴geschreven aan ¹⁵mijnheer de graaf van Dohna, en hem andermaal zal schrijven, lijkt het het beste om nog steeds te proberen uit te komen op een schikking. Het is wel zo, dat ik, in overeenstemming met onze afspraken op het moment dat ik vertrok uit Dole, op doorreis in Montbéliard elk middel dat u mij in de strijd hebt zien werpen om onze tegenstanders de mond te openen en daaruit enkele voorlopige afspraken los te krijgen, zonder uitwerking heb gebruikt. Maar wanneer onze rapporteur de goedheid had zelf deze snaar te treffen, zoals dat gewoonlijk gaat bij onze gerechtshoven, en overal elders, dan zou dat de aangewezen weg zijn in deze kwestie, waardoor onze zwakheid het meest verhuld zou blijven. Het is van belang dat u, alstublieft, probeert dit middel te laten werken. Ik heb ervoor gezorgd het u te berichten uit naam van Zijne Hoogheid, die zich, wanneer hij u deze keer misschien antwoordt, slechts richt naar wat ik u erover zal zeggen. Ik voor mij reken meer op dit middel dan op ieder ander, maar we moeten niet nalaten al het mogelijke in het werk te stellen. Ik beveel de zaak bij u aan in overeenstemming met het belang ervan, dat u bekend is, en wacht vol ongeduld af wat u erover zult mededelen.

7. Huygens aan Chièze, 17 december 1665 (6486).

8. Chièze aan Huygens, 11 december 1665 (verloren).

9. George van Württemberg Montbéliard.

10. Willem III.

11. Francisco de Moura y Cortereal, markies van Castelrodrigo.

12. Sanson Matterot.

13. Amalia van Solms.

14. Huygens aan Dohna, 3 december 1665 (6481).

15. Frederik van Dohna.